

за чоловіків, бо сильніші, живучіші. Самі життя дають, навіть помираючи. І в голод виживають частіше за чоловіків. А тепер ось — і в літературі, коли її, з одного боку, прагматичне «ринкове» суспільство списує на баласт, добивають телевізія, порнографія, криваві бойовики, а з іншого — так званий «авангард», андеграунд і постмодерн підривають ізсередини, — талановиті наші письменниці, виявивши духовну та моральну стійкість і чистоту, вистояли самі й стали на захист нашої нещасної літератури своїми талановитими творами, а не галасом і деклараціями.

Читайте — і «обретёте». Так, як я читав, не відриваючись, до третьої-четвертої години ночі. Того самого вам бажаю. І, певен, так воно й буде.

Наша література поповнилася справжнім твором — глибоко народним, високохудожнім, без викрутасів-прибамбасів. Роман Валентини Мастерової подарує вам гіркий шмат життя, у якому пізнаєте навколишню дійсність, що бере нас за горлянку — особливо в селах. Але возрадує вас правдивістю вчинків і подій, яскравістю й переконливістю людських доль і характерів, майстерними діалогами — теж вихопленими з живого життя. Мовна характеристика героїв, здається, ще більше, ніж портретна, визначає кожну дійову особу, аж до малого Івана, покинутого Любою і всиновленого Оленою.

Я живився з цими людьми. Мені важко уявити, що їх не існує, самої Олени, її прекрасних, скромних і роботящих батьків та отої Партизанки-знахарки, мудрої баби Степаниди. Це, мабуть, найкраще виписаний характер. На таких жінках вся наша нація тримається. Істинно народний характер!

Еклезіаст: «В майбутні дні все буде забуто. Нема пам'яті колишнім людям. І любов їхня, і ненависть, і ревність пощезнуть. І нема вже їм участі ні в чому, що діється під сонцем!...»

Воно й справді: усе минає та забувається. Залишається лише відображене в мистецтві, зокрема й у таких правдивих творах, як роман Валентини Мастерової.

Олександр Сизоненко, письменник

У чималій кімнаті, перед великим, на весь зріст, дзеркалом стояла дівчина, зовсім дівчинка, вдивлялася у своє відображення, перебираючи пальцями довге русяве волосся. Підняла брови, немов дивуючись сама собі, посміхнулася. Несподівана хмарка налетіла на чисту блакить її очей, і вони потемнішали. Закинула волосся за плечі.

— Мамо, — озвалася до матері, яка поралася біля печі.

— Що таке? — мати розігнулася, глянула на доньку.

Та зняковіла, накрутила на палець русяве пасмо.

— Нічого, я так.

— Кажі вже, — голос у матері нарочито серйозний, а очі лагідні, посміхаються.

— Можна я спідницю трохи підшию, а то дівчата всі у короткому ходять, одна я наче попадаю та? — запитала несміливо.

— Іще чого, Олено, — тепер очі у матері були серйозні. — Я підшию лозинякою — тоді знатимеш. Нехай дівчата як хочуть, так і ходять — у них на це свої матері є.

Олена закусила губу, ображено глянула на матір:

— Вічно ви: і в кіно не йди, і на танці не йди, і вбирайся, мов баба столітня.

— Довбиралася і доходилася уже, — мати сердито гримнула у печі рогацем. — Чужі діти по інститутах, а ти он — на ферму.

— Мамо! — у доньки на очах виступили сльози.

— Що — мамо? Було про науку думати, а не про гульню, а тепер... — Відчула несправедливість своїх слів, ще більше розсердилася, кинула у куток рогача і вийшла з хати.

Оленка знову подивилася у дзеркало, зняла нову довгувату спідницю і взяла зі спинки стільця старі спортивні штани.

У розчинене вікно заглядало зелене гілля груші-іллівки. Трохи недозрілі, та вже чималі плоди густо звисали між листям. Вона підійшла до вікна, знічев'я зірвала найближчу грушку, хотіла надкусити, але потримала в руці й поклала на стіл. Потім сіла на підвіконня, трохи посиділа, ніби про щось роздумуючи, і сплигнула на великий кущ засихаючих півоній. Перейшла через сад, зазирнула за високий сусідський паркан — у дворі тітка Дуня сипала курчатам зерно.

— Тітко, а Люба приїхала? — запитала високу худорляву жінку, запнуту хусткою ледь не по самі очі.

— Приїхала.

Дуня спідлоба глянула на дівчину, кинула ще жменю зерна й пішла до хліва. А та озирнулася, чи немає нікого поблизу, підтягнулася на руках і переплигнула через паркан. Кури закричали й порозліталися в усі боки. Прощмигнула у сні, щоб не чути, як тітка сваритиметься:

— Важко їй вулицею обійти, зайти через хвіртку, як усі нормальні люди ходять. Ні, лізе, наче злодюга та. Скільки разів уже казано...

— Привіт! — гукнула ще з порога, на ходу знімаючи старенькі стоптани туфлі. Озирнулася на двері, чи не йде слідом тітка, і спитала: — Ну, як?

— А сідай он, — показала Люба на диван із високою дерев'яною спинкою. В руках тримала новеньку платівку. — Хочеш послухати Магомаєва? Сьогодні купила.

— Ух ти, — Оленка захоплено подивилася на подругу. — Давай. — Сиділа, обнявши коліна руками, і легенько похитувала головою в такт мелодії. А Люба придулилася до столу й дивилася кудись за вікно. Трохи вища від Оленки, у короткій модній спідниці. Волосся стрижене «під хлопця». І в карих очах задержуватість хлопчача. Враз вимкнула програвач на середині пісні.

— Ленко, мені з тобою поговорити треба — пісню потім дослухаєш.

Оленка з жалем глянула на програвач, здвинула плечима.

— Як хочеш. Могли б і послухати трохи — я нікуди не спішу.

Люба хотіла знову програвач увімкнути, але передумала.

— Ні, давай поговоримо, поки в хаті нікого немає. Це серйозно, — обличчя дівчини й справді стало серйозним. Вона глянула на подругу, запитала: — Ти куди думаєш йти на роботу?

Оленка знову здвинула плечима:

— Не знаю. Мати каже — на ферму, — голос дівчини жалібно затремтів. — Мені тепер однаково.

— Ну в тебе й мати, — Люба криво посміхнулася. — Салтичиха. Невже ти її послухаєш? Глянь на себе, Ленко. Ну, глянь, — схопила подругу за руку, потягла до дзеркала, що висіло над столом. — Подивися. Тебе одягни по-людському — королева. А уяви себе кожного дня у гною. Та через три роки ти бабою старою станеш.

— Не стану, — Оленка висмикнула руку. — Я через рік знову буду вступати.

Люба засміялася й сіла прямо на стіл.

— Після ферми у столичний медінститут?! Без блату, без хабара? Невже це літо нічого тебе не навчило?

Оленка відійшла від дзеркала, стала біля одвірка.

— Кажі, що хотіла, бо я піду додому.

Люба зневажливо глянула на подругу.

— Не сердься, а подивися на життя реально. Для тебе ж самої краще буде. З твоїми батьками медичного тобі не бачити. Хочеш учитися — заробляй стаж. Поїхали зі мною в місто — я собі роботу знайшла, і тобі знайдемо. Підеш у лікарню прибиральницею, тоді точно вже вступиш.

— Оце і весь твій секрет?

— Ні. Мій секрет... — Висмикнула із пластмасової вази живу квітку й переламала навпіл зелене стебло. — Мені треба пройти медкомісію — без цього на роботу не беруть. Ти мені допоможеш?

— Я? — Оленка здивовано подивилася на подругу. — А сама — хвора, що не можеш?

— Може, й хвора, — Люба повертіла у руках зламану квітку, хотіла поставити назад у вазу, але квітка впала на стіл. Вона взяла її і викинула через вікно на вулицю. — А тобі це запросто, — зіскочила на підлогу. — Будемо удвох у місті жити, квартиру знайдемо.

— Добре, — нехотя погодилася Оленка, — тільки якось воно...

— Та припини ти, — обірвала її Люба. — Наче в школі. Піді ще у своєї матері дозволу спитай, то вона наробить крику на всю вулицю. І моїй нічого не кажи, бо тоді точно обидві опинимося на фермі.

Наталка, як могла, умовляла доньку, потім розсердилася:

— Чого ти поїдеш — шукати хвороби на свою голову в місті? Хіба у селі немає роботи?

— На ферму, мамо, чи з тобою в ланку? Усі їдуть, одна тільки ти мене не пускаєш, а я вже й роботу собі

знайшла, — Оленка з надією глянула на батька, що мовчки сидів на маленькому саморобному стільчику і курив у прочинені двері. Батько по черзі дивився на дружину, на доньку і думав щось своє.

— Ото — робота? — мати докірливо похитала головою. — Ферми побоялася, а гівно носити за всіма не гидуєш. Ще побачиш, що то за робота. Любка, не бійсь, на фабрику ушипкалась, а ти... тьху! От тобі й інститут, от тобі й академія. А ти чого мовчиш?! — grimнула на чоловіка.

— Нехай, як хоче, — батько глибоко затягнувся цигаркою. — Чого ти до неї чіпляєшся? Надумалася їхати — не тримай. Село від неї нікуди не дінеться.

Мовчазний за натурою Микола не любив говорити. Як не обізветься Наталка до нього, так він може й промовчати до самого вечора. Тільки співав, і то мелодію — не любив Микола слів. І тепер — сказав, кинув під комин недопалок і замовк. Наталка й собі замовкла. Потім уже зі сльозами в голосі:

— Ростила, ростила... А тепер залишайся як хочеш. Он город тріщить. Як я ту картоплю сама викопаю?

— Я приїжджати буду, — Оленці стало жаль матері. — Правда, мамо.

Наталка глянула на дочку, похитала головою:

— Наїздиш... Хіба по торбу, як їсти захочеш.

Квартиру Люба знайшла сама. На фабриці їй дали адресу самотньої напівсліпої жінки, яка жила неподалік у старому фабричному будинку на кілька сімей. Оленці те житло здалося похмурим і непривітним. І тепер, коли збиралася їхати з дому, так гостро відчула батьківську хату, яка дихає з усіх кутків материнським теплом. Озираючись — на стінах ще давні бабині рушники на таких же давніх іконах. Намальована колись дідом Іваном

картина у масивній саморобній рамі. На ній дівчина з довгою косою стоїть босоніж на мокрому піску, вдивляється на другий берег ріки, де один, без господаря, кінь п'є воду.

— Мамо, а кого то дід намалював? — не раз питала у матері Оленка.

— Ай, — відмахувалася та. — Діду твоєму аби нічого не робити. Він лише б малював та на Десні гав ловив.

Десь у коморі, у старій скрині лежали ще малюнки без рам на домотканому полотні. Оленка відчула, що відривається не тільки від домівки, а й від цілого світу, в якому залишається її дитинство.

Уранці наступного дня Микола ніс доньчині сумки до автобуса. Поставив біля магазину, де автобус розвертався, витяг із кишені цигарку, та не запалив, тільки пом'яв у руках.

— Там дивись, — промовив розважливо, — буде погано, кидай усе й вертайся додому. — Хотів іще щось додати, але в цей час велика чорна сумка стала поруч із Оленчиними.

— Здрастуйте, — Люба сіла на вологу від вранішньої роси лавку. Глянула на подругу, на її довгу нову спідницю, заплетене у косу волосся, насмішкувато хитнула головою й нічого не сказала. Слід того насмішкуватого погляду довго не зникав із її обличчя, навіть в автобусі, коли вони сиділи поруч і кожна думала про своє.

Перший робочий день у лікарні видався важким для Олени. Старша медична сестра поводи́ла її по відділенню, показала, що до чого, познайомила з обов'язками й дала білий халат і косинку. Оленка наділа той халат, і щось перехопило її у горлі. Стояла у невеличкій комірчині з відрами, ганчірками й дивилася на себе у маленьке дзеркало на старій списаній тумбочці. Заплющила

очі, уявила, як уперше увійде в палату. Але не з ганчіркою і шваброю, а з фонендоскопом. Упевнена, привітна до тих, хто чекатиме її допомоги. Розплющила очі, зітхнула, ще раз поглянула на себе у дзеркало, взяла відро і вийшла у коридор.

До кінця чергування ледве трималася на ногах і з жахом думала про наступне. А коли прийшла додому, лягла, навіть не ївши, і проспала до ранку. Цілих дві доби вона тепер була вільна і не знала, куди діти час. Спитала у хазяйки квартири, чи далеко звідси бібліотека, але та не знала. Прожитий день у маленькій кімнатці чимось нагадував добровільне ув'язнення, коли дівчина нічого не відчувала, окрім суму за домівкою.

Прийшла з роботи Люба — й Оленка повеселішала. Поставила на стіл вечерю, але подруга від їжі відмовилася і прямо в одязі лягла на ліжко.

— Стомилася? — поспівчувала Оленка, та Люба не відповіла, заплющила очі й, здавалося, заснула.

Вона бачила, що подруга не спить, але не стала набридати розмовою, мовчки сіла на своє ліжко, що стояло під іншою стіною кімнати. Нараз Люба обізвалася, не розплющуючи очей.

— Ленко, давай тобі волосся обстрижемо. Хочеш — як у мене, або хімію зробимо.

— Я не знаю, — здвинула плечима Оленка. — А що мені мати скаже?

— Як хочеш. Тільки так у місті ніхто не ходить. І взагалі, — дівчина підвелася на лікоть, — ти якась, наче оте плаття залежане — і нове, і вже з моди вийшло. Глянеш на тебе, й відразу видно — селючка необтесана.

Оленка почервоніла, та нічого не відповіла, тільки запитала ще раз:

— Не хочеш їсти?